

Al in februari 1967 had Van Holk tijdens de discussie na een lezing over Vaticanum II in Meppel zelf opgemerkt, dat de waarnemers op het concilie herhaaldelijk waren geconsulteerd, hijzelf bijvoorbeeld in verband met het schema over de godsdienstvrijheid.³⁶

Navraag bij Fiolet bracht aan het licht, dat hij zijn kennis had ontleend aan informatie, hem verstrekt door Van Holk zelf. Verdere bijzonderheden had hij nooit te horen gekregen.³⁷

Aangezien zijn mededeling meer vragen oproept dan beantwoordt, lijkt een nader onderzoek naar Van Holks aandeel in de totstandkoming van de verklaring over de godsdienstvrijheid dringend gewenst, ook tegen de achtergrond van hetgeen in de inleiding van dit artikel naar voren werd gebracht. In hetgeen nu volgt, worden de beschikbare gegevens geordend en geïnterpreteerd.

Het is vrijwel zeker, dat Van Holk aan het begin van de tweede zittingsperiode mgr. Willebrands heeft aangeboden behulpzaam te zijn bij de samenstelling van een concilietekst over de godsdienstvrijheid, opgevat als een recht dat onlosmakelijk verbonden is met de menselijke persoon. Van Holk was er zonder meer van overtuigd, dat zo'n tekst er moest komen.³⁸ De volledige erkenning van vrijheid van godsdienst vormde z.i. de enige bruikbare grondslag van alle echte oecumenische toenadering. Willebrands zal het niet nodig hebben gevonden op het aanbod in te gaan. Enkele weken later – op 18 november 1963 – kregen de concilievaarders immers al een eerste redactie onder ogen van wat later tot de verklaring over de godsdienstvrijheid zou uitgroeien. Het betrof een tekst, – mede samengesteld door het Secretariaat voor de Eenheid – die als hoofdstuk V in het schema over het oecumenisme was opgenomen, maar die terugging op een zelfstandig schema uit de voorbereidingstijd van het concilie. Als zodanig had dat ontwerp toen nooit het groene licht van de Centrale Voorbereidingscommissie gekregen. Vanwege tijdgebrek werd dat vijfde hoofdstuk echter niet meer apart besproken tijdens die tweede zitting. De opmerkingen die erover werden gemaakt, stammen alle uit de algemene beschouwingen over

36. AvH: Verslag van een rede door L.J. van Holk in de Remonstrantse kerk te Meppel, in: *Meppeler Courant* dd. 17 februari 1967.

37. Brief van H.A.M. Fiolet aan J.Y.H.A. Jacobs, dd. 15 maart 1988.

38. AvH: L.J. van Holk, 'Nu wij elkander eenmaal gevonden hebben, laten wij elkaar niet meer los', in: *Brabants Nieuwsblad*, 28 september 1963. AvH: dagboek, 2e zittingsperiode: concept-brief aan mgr. J. Willebrands, z.d.